

OPROSTITE, KJE JE STRANIŠČE?

Tilen Mrgole - učenec OŠ Olge Meglič Ptuj, je v letu 1988 dosegel zlato priznanje na regijskem srečanju mladih raziskovalcev Spodnjega podravja, Prlekije in Prekmurja z nalogo Oprostite, kje je stranišče - Stranišča v antiki in poizkus hipotetične postavitve javnih in privatnih stranišč v Petoviji. Istega leta je z istim naslovom avtor v mestni hiši na Ptuj pripravil še razstavo in izdal zloženko.

V letu 1999 je prejel zlato priznanje za nalogo z enakim glavnim naslovom, toda letos je proučeval stranišča in navade ljudi v času od srednjega veka pa tja do 19. stol. Tokrat objavljamo del teksta iz prve naloge.

Mentorja naloge sta: Marjana Jevremov (dipl. arheologinja PMP) in Dušan Lubaj učitelj zgodovine OŠ Olge Meglič

Gotovo je, da ljudje opravljamo vsak dan vrsto stvari, ki so nam tako samoumevne, da se nam dozdeva, da jih opravljamo od zmeraj. Jemo za mizo, v roku držimo vilice in nož, med obedom ne rigamo in cmokamo. V resnici pa gre le za prehranjevanje, ki je osnovno pogoj za preživetje vsakega živega bitja. Vsi drugi okraski so le del navad neke civilizacije. Vse, kar zaužijemo pa mora tudi ven. Tako hodimo vsak dan tudi lulat in kakat, toda o tem se ponavadi ne pogovarjamo. Vsaj ne tako kot o hrani:

»Joj, kako sem lačen!« (Joj, kako me lulat!)
»Kako dorba hrana!« (»Kako dobro kakanje«)

»Fino sem se najedel!« (Fino sem se pokakal«)

Zdi se, da sta kakanje in lulanje nekaj sramotnega, packastega, umazanega. Pri raziskovanju drugih stvari, npr. oblike vrtov, nakita, prehrabnih navad.. najdemo veliko literature. Ko pa pričnemo z iskanjem literature o straniščih, njihovi obliki, navadah ljudi v njem, se zatakne saj je literatura o tem v številnih knjigah le v drobtincah. Zato se mi zdi ta tema proučevanja tako zanimiva. Menim pa tudi, da ni veliko raziskovalcev, ki bi se ukvarjali s to tematiko.

Kakor je določeno pri obedu, kje sedimo in kako jemo, prav tako se odražajo navade, kultura, vrednote, civilizacija in kvaliteta življenja tudi na stranišču.

Posebej zanimivo je že razmišljanje o tem, da nam je samo besedo stranišče neprijetno izgovoriti ali napisati. Beseda »jedilnica« nam točno opredeli prostor, to je tam, kjer jemo; spalnica tam, kjer spimo, stranišče pa nekje, kjer gremo nekam v stran (ampak to je v proučevanem obdobju tudi fizično res), nekam kamor se umaknemo.¹

Kljub temu, da ta prostor neradi omenjamo, pa ima presenetljivo veliko imen, ki jih uporabljamo, a so same tujke:

WC (Water closet)²,

toaleta, kar je obširen pomen, saj gre za večji intimen prostor, v katerem se lahko tudi naličimo³.

klozet⁴, sekret⁵, hajzel⁶, aport⁷, latrina⁸

Kadar vemo, kje s nahaja »ta skriti protor«, rečemo:

»Grem na strani!«

»Oprostite, grem na eno mesto.«

»Oprostite za trenutek,« se opravičujete za odsotnost, ne poveste pa, kam nameravate iti.

Pokličete po telefonu, pa vam odgovorijo:

»Trenutek počakajte, prišel bo takoj, je šel tja, kamor mora še cesar peš.«

Doma pa rečemo: »Ali še vedno sediš na tronu?«

Zanimivo je tudi to, da obstaja neverjetno veliko smešnic na temo stranišče, lulanja in kakanja.

Kaj je torej stranišče? To je prostor za opravljanje potrebe.⁹ Zanimalo me je, kje so bila, kakšna so bila, kdo jih je imel... Zanimale so me tudi navade ljudi, ko so ta prostor uporabljali. Kakorkoli že, tematika se mi je zdela sila privlačna in odločil sem se, da jo raziščem. Odločil sem se, da raziščem navade v mestu, kjer naletimo na veliko število ljudi na majhnem prostoru. Predvidevamo, da morajo biti v takem okolju urejeni prostori za nujne potrebe. Takih stvari ne gre prepuščati naključju, kakor je mogoče, če stanuješ v neurbanem okolju. Mesto Ptuj sem izbral zato, ker je eno najstarejših v Sloveniji in mi je omogočilo proučevanje v antiki. Ni pa nepomembno, da sem Ptuj izbral tudi zato, ker je moj rojstni kraj. Tu živim in mesto imam zelo rad.

Stranišča v antiki Javna stranišča

Z urejenim vodovodnim sistemom in kanalizacijskim omrežjem so Rimljani poskrbeli, da so bili dani pogoji za ureditev kvalitetnih javnih stranišč. Če pomislimo tudi, kako velika so bila rimska mesta in kako velika koncentracija ljudi je živela v mestih, pa na visoko razvito higiensko kulturo, si res ne moremo zamisliti mesta, ki ne bi imelo urejenih sanitarij. Javna stranišča so bila na vseh javnih mestih: v forumu, amfiteatru, gledališču...

Oblika prostora, kjer so bila javna stranišča je bila štirikotna, sedeži pa so se razprostirali okrog treh stranic. Pod njimi je neprestano tekla voda. V javno stranišče sta vodila dva, oz. en vhod – oz. izhod. Tisti z dvema je imel v sredini vodnjak, ki je omogočal, da si je uporabnik javnega stranišča očedil roke. Oni z enim vhodom (izhodom) pa je imel vodnjak ob strani.

Zelo zanimiva je odprtina, ki se nahaja na navpični strani in je povezan z okroglo odprtino na vodoravni ploskvi. V literaturi ni zaznati zakaj ta oblika.

Z nekaterih slik je razbrati, da je bila sedalna ploskev kamnita, drugod lesena. Ker je kamen hladen material na katerega ni prijetno položiti gole kože, so si bogatejši uporabniki tega intimnega prostora privoščili sužnje, ki so jim s sedenjem ogreli kamen.

Pod žlebom, ki je bil speljan pod sedišči, je neprestano tekla odpadna voda in sproti odnašala iztrebke. Iz tega lahko sklepamo, da na straniščih ni preveč smrdelo, saj so iztrebki takoj nadaljevali pot po odtoku v kloake.

Na javnih straniščih je opaziti še stopnico, na katero so uporabniki stranišča stopili. Tuda ta dvogljnjen del je imel lijak. Ni mi uspelo ugotoviti čemu je bil namenjen. Morda le, da je, če je deževalo, z mokrih sandalov odtekala voda.

Esteti so pazili na vsako malenkost, in kadar je bilo dovolj denarja je lahko bilo lepo in prijetno opremljeno tudi javno stranišče. Stene so bile okrašene in poslikane, tla marmornata ali mozaična, vodnjak lepo oblikovan... Vse to je pripomoglo k boljšemu počutju uporabnikov tega »nujunga« prostora.

Ker vemo, da so se Rimljani kopali nagi, nas ne sme presenetiti, da so tudi na javnih straniščih sedeli eden zraven drugega, saj se niso sramovali te osnovne življenske potrebe. Ker pa so bili narod, ki je znal uživati, so poskbeli tudi zato. Nekateri so »med opravljanjem« kaj popili, prebrali, se pomenkovali s sosedom. Ker so se moški kopali strogo ločeno od žensk, lahko sklepamo, da so bila tudi javna stranišča strogo ločena.

Razmišljal sem kako je bilo videti slačenje na javnem stranišču. Moški in ženske so nosili daljše ali krajše tunike. In pod njo? Od gospe Tuškove, arheologinje, sem izvedel, da so moški in ženske nosili neke vrste spodnjice. Te so bile iz dveh kosov blaga, ki sta bila na bokih med seboj povezana z usnjenimi trakovi. Vsekakor so vso to opravo »skrili« pod tuniko in ni bila na ogled sedečemu »sosеду«.

Verjetno je zanimivo tudi vedeti, s čim so si



Kakanje in lulanje ni bil zaseben prostor, ampak družaben dogodek. (V rimskih časih, str. 37)

brisali zadnjico, saj niso poznali toaletnega papirja. Glede na čistost in kulturo naroda pa so gotovo imeli urejeno tudi to. Naj vam razkrijem. Rimljani so porabljali spužvo, ki je bila pritrjena na paličici.¹⁰

Kanje in lulanje torej ni bilo skrito osebno

dejanje, ampak družaben dogodek, kjer si lahko veselje nad svojim početjem delil s tujcem, najbližjim sedečim sosedom.

Večje kot je bilo mesto, več je bilo prebivalcev in več je moralo biti javnih stranišč. Ker je sleherno rimsko mesto

1 Beseda stranišče je izpeljana iz stran s pripono išče, ki tvori poimenovanje krajev, npr. bojiče, grobišče. S poimenovanjem je možjen prostor, ki je stran od drugih. (Slovenski etimološki slovar, str. 612) Prav v obravnavanem obdobju bomo spoznali, da so bila stranišča resnično oddaljena od bivalnih prostorov – v zadnjem delu hiše -pri hlevih.

2 Izraz verjetno prihaja iz angleškega jezika skupaj z odkritjem »angleškega stranišča«, ki se odlikuje po tem, da lahko iztrebke izplahnemo s tekočo vodo.

3 Beseda je francoskega izvora »toilette«.

4 Beseda je angleškega izvora »closet«- omara.

5 Beseda je angleškega izvora »secret« in pomeni izloček.

6 Beseda je popačenka – germanizem in prihaja iz besede hoisen, kar pomeni hišica (ob veliki stanovanjski hiši), ki je bila oddaljena od velike hiše. V njej je bilo stranišče na štrbunk.

7 Tudi beseda abort ima izvor v nemškem jeziku: »Abort« prihaja od abort in pomeni nekaj odstraniti.

8 Beseda je latinskega izvora in je pomenila v starem Rimu javno stranišče, danes pa uporabljajo to besedo za vojaška stranišča.

9 Slovar slovenskega književnega jezika, str. 1319.

10 Stari Rim, str. 27.

imelo forum, so arhitekti že ob načrtovanju narisali tudi javno stranišče. Po slikah sodeč, so arhitekti predvideli moško in žensko stranišče ločeno. Javna stranišča so bila v vseh javnih zgradbah.

Privatna stranišča

Insule

Rimljani so poznali dva tipa hiš, ki sta se med seboj bistveno razlikovala. Prvi tip so bile velike stanovanjske hiše, lahko bi jih imenovali nebotičniki, saj so zaradi svoje višine vzbujali radovednost tujcev, sami so jih imenovali insule. V njih je bilo polno majhnih stanovanj, ki so jih meščani vzeli v najem.¹¹

Rim je pričel rasti v višino zlasti po zmagi nad Hanibalom. Takrat so odlični rimski gradbeniki zgradili hiše, ki so merile v višino tudi po 6 - 12 nadstropij. Res je, da nadstropja niso bila tako velika kakor danes, res pa je tudi, da tako velikih hiš niso imela niti evropska industrijska mesta sredi 19. stol., v času največjih špekulacij z zemljišči.¹² Insule so bile pravokotne oblike, v notranjosti je bilo dvorišče. Najemnine stanovanj so bile visoke, stanovanska kultura in kavliteta bivanja pa temu primerna. Stanovanje je ponavadi merilo le 10m², po vodo so hodili k vodnjaku, v stanovanjih so se greti z žerjavico. Povedati moramo, da domniov niso imeli, zato je bila nevarnost požarov velika.¹³

Stanovanja so bila temna in zadušljiva, v nekatera nikoli ni posijalo sonce.¹⁴ Spodnja stanovanja so bila hladna, zgornja vroča, tanke stene pa so omogočale, da se je v stanovanje slišal ves hrup iz ulice.

Res pa je tudi, da so Rimljani zaradi svoje načina življenja preživeli večino časa zdoma. Domov so v resnici hodili le spat. Hranili so se v tratorijah. Opis insul velja zlasti za mesto Rim, predvidevamo pa lahko, da stanje v manjših mestih ni bilo tako drastično.

Vendar pa je nekaj iz tega opisa jasno: v stanovanjih v insulah stranišča zagotovo ni bilo. Za higieno so poskrbeli v javnih kopališčih, na stran pa so hodili na javna stranišča. Če pa se je vendarle pripetila potreba po olajšanju, so to storili v kakšno posodo. In potem? Tukaj nam ponudi odgovor Seneka, ki je napisal, da se vsebina posode velikokrat znajde na ulici in pripeti se tudi, da jo kdo dobi na glavo. Kaj sledi? Po strasti do pravdanja, ki je bila značilnost starih Rimljanov, se je primer končal na sodišču in se končal s povračilom škode in

globo za žalitev. Ne pozabimo, da so to lahko bile tudi vrtoglave vsote.¹⁵

Hiša - Domus

Domus je bila tipična tradicionalna rimska hiša ostanek stare hiše prednikov, katere značilnosti so bile.

- hiša je bila z obzidjem zapreta pred zunanjim svetom, brez oken (varnost). Taka bivališča so značilna za poljedelce, kjer ni omejenosti prostora.
- stanovanjski del je bil razporejen okrog atrija, ki je prinašal zrak in svetlobo, hrati pa je pomenil jedro bivanja.

Kasneje z razvojem civilizacije in denarjem so se hiše polepšale s peristili (stebrišči), vodometi, vrtovi... Tisti najbogatejši so bili lastniki razkošnejših palač in so imele tudi po 50 sob. Samo v kopalnico bi lahko postavili enodružinsko hišo.¹⁶ Bogati Rimljani pa so se ponašali tudi s počitniško hišico, ki so jo ponavadi zgradili v okolici. Eno takih priljubljenih mest so bili Pompeji.¹⁷

Iz preproste hiše so se oblikovale bogatejše in prostornejše. Bogate hiše so bile grajene običajno kar po istem načrtu, od denarja pa je bilo odvisno, koliko sob ali stanovanj so še dali v najem ali kako velike so bile sobe.

Te hiše so bile ponavadi enonadstro-pne in od zunaj zelo dolgočasne. Vsa lepota se je skrivala za zidovi hiše. Značilno za rimsko hišo je, da so imele majhna okna, to pa zato, da bi bilo v prostorih poleti prijetno hladno, pozimi pa vanjo ne bi prodiral mraz. Steklo so sicer poznali, a je bilo redko.¹⁸

Osnovna shema se ni spreminjala: sobe v katerih so spali, in jedilnica so obvezno obrnjene v atrij (in nikoli na ulico). Poleg glavnega vhoda so ponavadi zgradili delavnico, ki so jo oddajali. Včasih sta bili dve, pri zelo bogatih in veliki hišah pa tudi do štiri in te so bile obrnjene na različne strani, vsaka pa je seveda imela vhod na ulico. Od vhodnih vrat je vodila pot v atrij. Včasih je pred njim še veža. Središče rimske hiše je bil atrij. Osvetljevala ga je odprtina na strehi (implivium), ki je služila tudi za zbiranje deževnice. Poleti so ga pred soncem in vročino zastirali z zastorom (velum). V atriju je potekala glavna družinskega življenja, zato je bil ponavadi največji prostor. V njem so sprejemali tudi obiske. V atriju je bil tudi družinski oltar (lararij) posvečen hišnim bogovom (larom).¹⁹

Skozi jedilnico ali pa naravnost je pot vodila v stebriščni del, ta pa na vrt. V negovanih

vrtovih so se bohotile fige, pinije, ciprese, sadno drevje, ki so jih povezovale stezice. Za umetniški vtis so poskrbeli kipci, stenske freske, ponoči pa je vrt zasijal v soju oljenk.²⁰

Spalnice so se nahajale ob atriju. Oken ponavadi niso imele. Vhodno odprtino je ločil premični zastor ali pa lesena vrata. Pred spalnico je ponavadi spal kakšen zvest služenj.

Med pomembnejše prostore, kamor so vodili tudi goste, je sodila jedilnica. Pojedina Eimljanov, način prehranjevanja in kulinarčne specialitete bi potrebovale samostojno nalogo.

Sobe niso bile zapolnjene s pohistvom. Spalnice in biblioteke so gledale na vzhod (jutranje sonce), tako se papir ne kvari pa tudi vlage in moljev ni. Pomladanske in jesenske sobe so bile obrnjene proti jugu, da jih greje sonce, poletne sobe pa na sever, ako da so hladne in prijetne. Na severu so tudi tkalnice, slikarke delavnice, ker se barve pri delu zaradi enake svetlobe ne spremenijo.

Kopalnice so bile v tesni povezavi s kuhinjo zaradi lažjega kopanja. Sicer pa je bila kopalnica prostor, ki naj bi bil čim bolj tople, zato ni smel biti na severu ali severovzhodu. Vetruij priporoča severozahod ali jug, ker je čas kopanja popoldne ali zvečer. Paziti pa je bilo potrebno, da so ženske kopalnice spojene z moškimi in na isti strani hiše, potem je lahko bila cev za kotel enotna. In kakšna naj bo velikost domače kopalnice? Vitruvij meni, da se od dolžine bane (bazena) vzame še ena tretjina prostora. Pri tako natančnem opisu kopalnice pa preseneča, da Vitruvij stranišč sploh ne omeni. Verjetno gre za to, da jim niso posvečali posebne pozornosti. Vse kar nam je uspelo izbežati, je le iz načrtov in slik. Tako lahko sklepamo, da so bila stranišča ponavadi ob kuhinji (kakor kopalnica) zato, ker je bila tam voda. Vsi omenjeni prostori so bili pri normalno veliki hiši obrnjeni proti glavni ulici (od kode je bil tudi vhod v hišo). To ni naključje, kajti pod pločnikom in tlakovano ulico je tekla voda, spodaj pa je bila položena kanalizacija. Pot do vode in kanalizacija je bila tako najbližja. Stranišče je bilo samostojen prostor, ki je bil tako ozek, da je sedalna plošča segala od ene strani do druge. V sredi je bila okrogla odprtina, ki se je končala z lijakcem, izrezanim iz kroga v navpično stranico. Odprtina je taka kakor pri javnih straniščih. Sedalna ploskev je bila verjetno lesena, ker je prijetnejša od hladnega kamna. Stene so bile okrašene z okraski, v bogatih hišah pa morda tudi poslikane. V zasebnem

ETNOLOGIJA JE POVSOD

stranišču ni take stopnice kakor pri javnem, kjer je sredi nje lijak (utor), pač pa je dvignjena stopnica, ki je široka za celo širino prostora. V stranišče si prišel skozi hodnik, ki se je odcepil v kuhinjo in stranišče. Včasih pa so ga »skrili« pod stopnice, ki so vodile v zgornje nadstropje. Stranišče ni imelo vrat, pa so intimnost dosegli tako, da so ga od drugega prostora ločili z zaveso.

Ob stranišču so imeli tudi posodo za vodo (vrč) in brisačo, morda že omenjeno paličico s spužvo, uporabnik pa si je kakor danes časopis, velikokrat na stranišče prinesel knjigo.

Domnevamo, da je bila kanalizacija urejena tako kakor pri javnih straniščih, torej, da je pod sedalom neprestano tekla voda. To domnevo potrjujejo zato, ker nismo zasledili pokrova, ki bi pokrival odprtino. Pokrov pa je gotovo zato, da zadrži neprijeten vonj in muhe. Če je voda v stranišču neprestano tekla, teh neprijetnosti ni bilo.

Mogoče pa je tudi, da je posoda z vodo, ki je narisana na nekaterih slikah, služila odplakovanju odpadkov, kar pomeni, da bila kanalizacija speljana izven hiše, voda pa morda ni neprestano tekla pod stranišče. Takšno kanalizacijo so si verjetno lahko privoščile vse zasebne hiše.

Stranišča v Petoviji

V prvih letih drugega stoletja je cesar Trajan postavil vojaško postojanko na Dunaj. Petovija je ostala brez vojaške posadke in njena uprava se je preoblikovala v civilno. Mesto je dobilo pravni položaj kolonije, naselbine rimskih državljanov. Po Trajanu se je imenovala COLONIA ULPIA TRAJANA POETOVIO.²¹ S podelitvijo statusa kolonije je mestu pripadalo obsežno zaledje, ki je zagotavljalo dovolj hrane za hitro rast prebivalstva.

Mesto pa verjetno nikoli ne bi bilo nič posebnega, če mu Hadrijan ne bi podelil carinske uprave (publicum portorium illirici) za ogromno območje od Švice pa tja do Črnega morja.²² Ta je stala na zahodnem delu mesta. V Petoviji je bil tudi sedež arhiva za Zgornjo Panonijo in urad za davek in dedščino. Vsi ti podatki nam pričajo o pomembnosti mesta.

V gospodarskem in kulturnem življenju se je mesto v 2. stol. močno razmahnilo in nastopil je čas blaginje. V Petoviji so vzevete mnoge vrste gospodarskih dejavnosti, trgovina, obrtna dejavnost (lončarstvo, kovaštvo, steklarstvo, kamnoseštvo). G. Curk je prepričan, da je

bilo v mestu nekaj šol, kjer so se učili osnove branja, pisanja in računanja. Zanimivo je, da so v 2. stol. znali skoraj vsi pisati in brati.²³ To pa dokazuje tudi dejstvo, da so splošno uporabljali ne le denar (tega so že veliko prej) ampak tudi enotne mere, uteži, koledar... v začetku 3. stol. pa Petovijo dosega največji obseg. Mesto je bilo tako veliko, da si od vhoda do izhoda porabil kar dve uri hoda. Ptuj je bil takrat največje mesto na današnjem ozemlju Slovenije.

Prav zato je konec 2. in začetek 3. stol. čas, v katerem se bomo ustavili. Prepričani smo, da je zaradi blaginje takrat imelo mesto tudi največ javnih in privatnih stranišč.

Petovio se je ponašal s 40.000 prebivalci, ki so bili razporejeni v:

- najstarejšo trgovsko četrt (danes Sp. Hajdina), imenovano Vicus Fortunae
- reprezentančno četrt (danes Zg. Breg),
- upravno - pravno četrt - center mesta (Mestni trg, grajski grič, Vičava, Panorama),
- obrtniško četrt (bivša Rabelčja vas).

Glede na velikost in pomembnost mesta menimo, da so prebivalci Petovije imeli ne le forum, cel kup svetišč, anfiteater, gledališče... Žal jih arheologi niso odkrili, to pa ne pomeni, da jih tudi v resnici ni bilo. In v njih so gotovo bila tudi javna stranišča. Kanalizacija je bila v Petoviji gotovo speljana na enak način kakor v drugih mestih. Res pa je tudi, da na Ptuj do sedaj še niso našli velikih kanalizacijskih cevi - kloak. To pa seveda ne pomeni, da jih ni bilo. Arheologi so odkrili le posamezne ostanke kanalizacijskih cevi, za katere je jasno, da so se morale povezovati v večje cevi, te pa so bile, kakor po drugih mestih, speljane v najbližjo reko, torej Dravo.

Javna stranišča

Ker se Petovija ni razlikovala od drugih mest, lahko z gotovostjo trdimo, da je mesto imelo javne stavbe, te pa javna stranišča. Arheologom do danes ni uspelo odkriti natančne lokacije foruma, niti ne ostankov drugih javnih zgradb, zato tudi ne vemo kje so bila locirana javna stranišča. Več sreče so imeli arheologi v Ljubljani - tam so javno stranišče odkrili. Ker so imele javna zgradbe (gledališča, anfiteatri...) enako arhitekturo po vseh mestih imperija, pa tudi navade meščanov Ptuja so bile enake navadam vseh meščanov rimskega imperija, smemo sklepati, da so enaka stranišča bila tudi v Petoviji. Trdimo lahko tudi, da so bile javne zgradbe locirane v upravno - pravnem delu mesta.

Privatne hiše in stranišča

Arheologi ne verjamejo, da je Petovija imela visoke stanovanjske bloke ali insule. Če vemo, da so nastale v Rimu zato, ker preprosto ni bilo prostora, in da take stavbe niso bile značilne za druga mesta, lahko arheologom verjamemo. In še, če Petovijo ni imela obzidja, potem tudi ni bilo posebne prostorske stiske, in se je mesto lahko po milji volji širilo, ne da bi bili prebivalci primorani graditi v višino.

Za zasebne hiše lahko po arheoloških najdbah rečemo, da so bile stavbe večinoma enonadstropne ali pritlične. Med njimi so se, kakor po drugih mestih, tudi v Petoviji, bohotili vrtovi. S sponzorom ni bilo potrebno skopariti, saj ga je bilo v izobilju. Bogatejše med njimi so se odlikovale z okrasjem iz marmorja, stebrišči, kopalnicami in centralno kurjavo. Stene notranjih prostorov so bile poslikane s freskami ali imitacijo marmorne obloge, tla pa okrašena z ornamentalnimi mozaiki.

Z dvema javnima vodovodoma, kanalizacijskim omrežjem in bogatimi prebivalci, so bili dani vsi pogoji, da se je mesto ponašalo z razkošnimi hišami, v katerih niso manjkale kopalnice, centralna kurjava in gotovo so bili tudi prostori za opravljanje nujne potrebe. Za kanalizacijo

11 Antični Rim je imel izjemno gostoto prebivalstva, saj je na 1m² bivalo ogromno prebivalcev. Zakaj so se vsi gnetli v mestu? Preprosto zato, ker so tisti, ki so bili Rimljani in so bivali v mestu, prejemali zastoj hrano (kruh) in enkrat na mesec zastoj igre. Če bi se preselili izza obzidja, bi jim te ugodnosti prenehale. Gl. Povsod stoji kak Babilon, str. 151.

12 Povsod stoji kak Babilon, str. 153.

13 Zato so sprejeli zakon, ki je zahteval, da imajo stanovalci v stanovanju za vsak primer neprestano vedro vode. Gl. Rimljan sem, str. 9.

14 Neron je zahteval, da hiše ne smejo biti višje od dvakratne širine ceste. Zanimivo je, da to pravilo marsikje velja še danes. Gl. Povsod stoji kak Babilon, str. 153.

15 Antični Rim, str. 35.

16 Povsod siji kak Babilon, str. 158

17 Prav Pompeji, ki so pod debelo odejo pepela in lave skrivali mrtve, so ohranili edinstven dokument o tem, kako lepe in velike so bil gosposke hiše.

18 Za časa Avgusta so se pojavila steklena okna, kar je sicer pomenilo revolucijo v stavbarstvu, toda bila so sila redka.

19 Življenje v Rimu, str. 31.

20 Pompeji, str. 18,19.

21 B. Jevremov, M. Tomanič: Jevremov, Ptuj, uvod. S podelitvijo statusa kolonije je mestu pripadalo obsežno zaledje, ki je zagotavljalo dovolj hrane za hitro rast prebivalstva.

22 Carina je delovala do leta 182. Jevremov, tipkopis, str. 3.

23 Curk, Ptuj, 1970, str. 24.

lahko trdimo, da je bila tako razvejana, da jo je lahko imela skoraj vsaka hiša. To pa je tudi pogoj, da je lahko v hiši stranišče. Sklepamo lahko, da so v bogatih četrtih, tam, kjer so bile razkošne hiše, ki so bile priključene na mestni vodovod, imeli tudi stranišča (reprezentančna četrta, stanovanjske hiše na Vičavi, morda bogate obrtniške hiše).

Zaključek

V nalogi smo spoznali, kakšna so bila javna in zasebna stranišča v rimski državi. Uspelo nam je ugotoviti pogoje (urbano naselje-mesto, vodovod, kanalizacija) in načrte (oblika, velikost prostora) ter navade Rimljanov. Našli smo tudi nekaj načrtov javnih zgradb, kjer so vrisana stranišča.

Najbolj me je presenetila oblika javnih stranišč, kjer se je lahko v enem prostoru olajšalo veliko število oseb, še bolj pa iznajdljivost, kako so speljali kanalizacijo s tekočo vodo, in odnos do higiene, saj je bil v vsakem javnem stranišču tudi vodnjak s čisto tekočo vodo.

Zasebna stranišča so bila ponavadi ob kuhinji (topla voda, kanalizacija), oba prostora pa sta bila ob glavni ulici (bližina vodovoda in kanalizacije). Oblika zasebnih stranišč je enaka kakor javnih, le da so bila prva namenjena uporabi ene same osebe.

Uporabniki stranišča sicer niso imeli toaletnega papirja, za čistočo pa so poskrbeli s posebnim »orodjem«: paličico, na kateri je bila pritrjena naravna spužva. Kot zanimivost še to: moški so lulali sede.

Da bi naloga dobila prizvok raziskovanja, sem poizkušal odgovoriti na to, kakršna in kje so bila stranišča v Petoviji. Arheologi jih niso našli. Muhasta in deroča reka Drava je velikokrat spremenila svojo strugo in tako odnesla velik del rimskega Ptuja. Pomagali smo si z drobcami arheoloških najdb in znanjem arheologinje Marjane Jevremov. S pomočjo razdelitve mesta na mestne četrti smo ugotovili, je je bilo mestno jedro, kjer so bile javne hiše in javna stranišča. S pomočjo mestnih četrti smo ugotovili tudi kje so bile najimenoitnejše hiše, te pa so zagotovo imele tudi stranišča. Natančne lokacije nismo mogli ugotoviti.

Cilj naloge je tudi, da vzbudi bralca k razmišljanju. Predstavljene rezultate namreč nehote primerjamo z današnjem stanjem po mestih: Koliko javnih stranišč ima Ptuj danes? Kakšna je njih čistoča? Kako ljudje danes skrbimo za higieno? In ali je prav, da se sramujemo nujnih človeških potreb?

Z vsem spoštovanjem ugotovimo, da se iz

vsake kulture, navad in vrednost neke civilizacije veliko naučimo. Tudi jaz sem se!

Viri in literatura:

CASELLI Gioranni (1988): Življenje skozi stoletja, MK.

Miki CURK Dr. Iva: Arheologija zadnjih desetletij, posebnosti rimskega Ptuja, Ptujskih zbornik.

Miki CURK Dr. Iva (1993): Petoviona v sožitju z bližnjimi in daljnimi kraji, Ptujski arheološki zbornik, str. 205 – 218.

CURK Iva in Jože (1970): Ptuj, MK.

ELLIOT Jane, ELLIOT Colinn (1989): Moja prva enciklopedija, MK.

JAMES Simon (1994): Stari Rim, Pomurska založba.

JEVREMOV B., TOMANIČ M., JEVREMOV (1975): Ptuj v davnini, Zagreb.

TOMANIČ M., JEVREMOV: Ptuj, tipkopis.

KOCUVAN Eva (1989): Rimljan sem, DZS.

MACAVLAY David (1989): Eine Stadt wie Rom, DZV.

MILLARD Dr Anne (1989): Ljudje nekoč, MK.

MIQUEL Pierre (1989): V Rimskih časih, MK.

SCHNEIDER Wolf (1966): Povsod stoji kak Babilon, CZ.

SNOJ Marko (1997): Slovenski etimološki slovar, MK.

Velika ilustrirana enciklopedija, MK 1992.

VENTURA Peeiro, CASERANI Gian P. (1989): Pompeji, DOMUS.

VITRUVIJ Marcus (1990): deset knjig o arhitekturi, Svjetlost.

